

Ο Άγιος Ιωάννης Βατάτζης και η ελληνική συνείδησή του (Κωνσταντίνος Χολέβας, Πολιτικός Επιστήμων)

/ [Πεμπτούσια](#)

Σε πολλούς μελετητές προξενεί εντύπωση η ονομασία «βασιλεύς Ρωμαίων», την οποία χρησιμοποιούσαν οι αυτοκράτορες της Κωνσταντινουπόλεως και η ορολογία «Ρωμανία», την οποία συναντούμε σε πολλά έγγραφα της εποχής ως ονομασία του κράτους. Είναι γεγονός ότι η ονομασία «Βυζαντινή Αυτοκρατορία» είναι μεταγενέστερη και δημιουργήθηκε το 1562 από τον Γερμανό ιστορικό Ιερώνυμο Βολφ. Σήμερα την χρησιμοποιούμε για να γινόμαστε κατανοητοί στους πολλούς. Όμως από σεβασμό προς τις ιστορικές πηγές πρέπει να εξηγούμε στους νεωτέρους ότι οι όροι Ρωμαίος και Ρωμανία αναφέρονται στη Νέα Ρώμη-Κωνσταντινούπολη και όχι στην Παλαιά Ρώμη. Άλλωστε στο βυζαντινό κράτος η παιδεία βασιζόταν στον Όμηρο και ουδέποτε εδιδάχθη το λατινικό έπος του Βιργιλίου, η Αινειάδα, που αναφέρεται στην πρεσβυτέρα Ρώμη. Η ελληνική συνείδηση ήταν διαδεδομένη μεταξύ αρχόντων και αρχομένων στο βυζαντινό κράτος ιδίως μετά τον 7ο αιώνα,

αν και το κράτος ήταν πολυεθνικό και το συνδετικό στοιχείο ήταν η Ορθοδοξία. Από τα ονόματα Ρωμαίος και Ρωμανία προήλθε και ο όρος Ρωμηός, ο οποίος στην νεώτερη ιστορία μας σημαίνει υπό ευρεία έννοια κάθε Ορθόδοξο και υπό στενή έννοια τον Έλληνα.

Για να ξεκαθαρίσουμε το θέμα της ελληνικής συνειδήσεως των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, ιδιαιτέρως δε κατά τους τελευταίους αιώνες, καλόν είναι να μελετήσουμε ένα εκπληκτικό κείμενο ελληνορθόδοξου αξιοπρεπείας και πατριωτικής παρρησίας γραμμένο από τον Αυτοκράτορα της Νικαίας Ιωάννη Γ Δούκα Βατάτζη και απευθυνόμενο στον Πάπα Γρηγόριο Θ . Όπως γνωρίζουμε μετά την Δ Σταυροφορία και την επιβολή της Λατινοκρατίας στον χώρο του Ελληνισμού (1204) η αυτοκρατορία της Νικαίας με έδρα τη Νίκαια της Μικράς Ασίας υπήρξε ένα από τα ελεύθερα ελληνικά κράτη απ' όπου προήλθε και η εκδίωξη των Φράγκων από την Κωνσταντινούπολη το 1261. Ο Ιωάννης Βατάτζης βασίλευσε από το 1222 έως το 1254 διαδεχόμενος τον πεθερό του Θεόδωρο Λάσκαρι, τον ποιητή του Μεγάλου Παρακλητικού Κανόνος προς την Υπεραγίαν Θεοτόκον. Ο Ιωάννης Βατάτζης γεννήθηκε το 1193 στο Διδυμότειχο της Θράκης και σήμερα **τιμάται από την Ιερά Μητρόπολη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου ως τοπικός Άγιος (4 Νοεμβρίου, ημέρα του θανάτου του το 1254)**. Λόγω της βαθυτάτης πίστεώς του και της φιλανθρώπου και ελεήμονος πολιτείας του κατετάγη μετά την κοίμησή του στο αγιολόγιο της Εκκλησίας μας και ονομάσθηκε Άγιος Ιωάννης Βατάτζης ο Ελεήμων. Ως Αυτοκράτωρ της Νικαίας ο Ιωάννης Βατάτζης εργάσθηκε για την ανακατάληψη των ελληνικών εδαφών και πολέμησε κατά των Φράγκων Σταυροφόρων και κατά των Τούρκων του Ικονίου. Καλλιέργησε την μελέτη των ελληνικών γραμμάτων, είχε δε και ο ίδιος στερεά κλασική παιδεία και ελληνική συνείδηση.

Το συγκλονιστικό κείμενο, το οποίο διαφωτίζει την ελληνική και ορθόδοξη συνείδηση των «Ρωμαίων βασιλέων», διασώζει ο αείμνηστος καθηγητής της Ιστορίας Απόστολος Βακαλόπουλος (1) και έχει τίτλο «Του αιιδίμου βασιλέως κυρού Ιωάννου του Δούκα προς τον τε (γράφει ίσως τον τότε) Πάπαν Γρηγόριον». Ο Βακαλόπουλος γράφει στον Πρόλογό του: «*Η παρατιθέμενη επιστολή του Ιωάννου Γ. Βατάτζη (1222-1254) προς τον πάπα Γρηγόριο Θ (1227-1241) είναι πολύ χαρακτηριστική για τις ιδέες που επικρατούν στους βασιλείς της Νίκαιας μετά το 1204. Έντονη είναι η ελληνολατρία και η εθνική ελληνική συνείδησή τους, που βαθμιαία ταυτίζεται με την Ορθοδοξία. .... Εδώ παρατηρούμε καθαρά πως γεννιούνται και δρουν οι πολιτικές εκείνες αντιλήψεις, που αποβλέπουν στην απελευθέρωση των σκλαβωμένων ελληνικών χωρών, και οι οποίες προσαρμοσμένες επιζούν επί Τουρκοκρατίας μέσα σε νέες συνθήκες. Και τελικά πως διαμορφώνουν το περιεχόμενο της λεγόμενης Μεγάλης Ιδέας*».

Το κείμενο ξεκινά με την έκπληξη του Βατάτζη πως τόλμησε ο Πάπας να του ζητήσει να παύσει να διεκδικεί την Κωνσταντινούπολη από τον Φράγκο ηγεμόνα , ο οποίος την κατέχει από το 1204. Γράφει με ελληνική αξιοπρέπεια και διπλωματική ειρωνεία ο Βατάτζης, αφού προσδιορίσει στη αρχή ποιός είναι ο γράφων: «*Ιωάννης εν Χριστώ τω Θεώ πιστός βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων ο Δούκας τω αγιωτάτω πάπα της πρεσβυτέρας Ρώμης Γρηγορίω σωτηρίας και ευχών αίτησιν*». Αποδίδουμε στην νεοελληνική ορισμένα από τα κυριώτερα σημεία της επιστολής: «*Εγώ ως βασιλεύς θεωρώ άτοπα τα όσα μου γράφεις και δεν ήθελα να πιστεύσω ότι είναι δικό σου το γράμμα, αλλά αποτέλεσμα της απελπισίας κάποιου που βρίσκεται κοντά σου, και ο οποίος έχει την ψυχή του γεμάτη κακότητα και αυθάδεια. Η αγιότητά σου κοσμεύεται από φρόνηση και διαφέρει από τους πολλούς ως προς την σωστή κρίση. Γι' αυτό δυσκολεύθηκα πολύ να πιστεύσω ότι είναι δικό σου το γράμμα αν και έχει σταλεί προς εμέ.*» Αξίζει να θαυμάσουμε την έλλειψη δουλικότητας του Βατάτζη προς τον Πάπα αν και την εποχή εκείνη οι Έλληνες της Νικαίας ήσαν οι αδύναμοι και ο Πάπας ήταν η υπερδύναμη τηρουμένων των αναλογιών.

Και συνεχίζει ο Ιωάννης Βατάτζης διατρανώνοντας την εθνική συνείδησή του: «*Γράφεις στο γράμμα σου ότι στο δικό μας γένος των Ελλήνων η σοφία βασιλεύει..... Ότι, λοιπόν, από το δικό μας γένος άνθησε η σοφία και τα αγαθά της και διεδόθησαν στους άλλους λαούς, αυτό είναι αληθινό. Αλλά πως συμβαίνει να αγνοείς, η αν δεν το αγνοείς πως και το απεσιώπησες, ότι μαζί με την βασιλεύουσα Πόλη και η βασιλεία σε αυτόν τον κόσμο κληροδοτήθηκε στο δικό μας γένος από τον Μέγα Κωνσταντίνο, ο οποίος εδέχθη την κλήση από τον Χριστό και κυβέρνησε με σεμνότητα και τιμιότητα; Υπάρχει μήπως κανείς που αγνοεί ότι η*

κληρονομιά της δικής του διαδοχής (σ.σ. του Μ. Κωνσταντίνου) πέρασε στο δικό μας γένος και εμείς είμαστε οι κληρονόμοι και διάδοχοί του; Απαιτείς να μην αγνοούμε τα προνόμιά σου. Και εμείς έχουμε την αντίστοιχη απαίτηση να δεις και να αναγνωρίσεις το δίκαιό μας όσον αφορά την εξουσία μας στο κράτος της Κωνσταντινουπόλεως, το οποίο αρχίζει από των χρόνων του Μεγάλου Κωνσταντίνου και ... έζησε επί χίλια χρόνια ώστε έφθασε μέχρι και την δική μας βασιλεία. Οι γενάρχες της βασιλείας μου, από τις οικογένειες των Δουκών και των Κομνηνών, για να μην αναφέρω τους άλλους, κατάγονται από ελληνικά γένη. Αυτοί λοιπόν οι ομοεθνείς μου επί πολλούς αιώνες κατείχαν την εξουσία στην Κωνσταντινούπολη. Και αυτούς η Εκκλησία της Ρώμης και οι προϊστάμενοί της τους αποκαλούσαν Αυτοκράτορες Ρωμαίων... Διαβεβαιούμε δε την αγιότητά σου και όλους τους Χριστιανούς ότι ουδέποτε θα παύσουμε να αγωνιζόμαστε και να πολεμούμε κατά των κατακτητών της Κωνσταντινουπόλεως. Θα ασεβούσαμε και προς τους νόμους της φύσεως και προς τους θεσμούς της πατρίδος και προς τους τάφους των πατέρων μας και προς τους ιερούς ναούς του Θεού, εάν δεν αγωνιζόμασταν γι' αυτά με όλη μας την δύναμη... Έχουμε μαζί μας τον δίκαιο Θεό, ο οποίος βοηθεί τους αδικουμένους και αντιτάσσεται στους αδικούντας...».

Ένας «βασιλεύς Ρωμαίων», ο Ιωάννης Βατάτζης μας άφησε ένα εξαιρετικό γραπτό μνημείο ελληνορθόδοξης αυτοσυνειδησίας. Τέτοια κείμενα αξίζει να διδάσκουμε στους νέους μας. Ας έχουμε την ευλογία του ευλαβούς Χριστιανού και πατριώτη Αγίου Ιωάννου Γ Δούκα Βατάτζη (2).

Σημειώσεις:

(1) Απ. Βακαλοπούλου, Πηγές Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, Α΄ τόμος, Θεσσαλονίκη 1965, σελ. 50-53.

(2) Το Συναξάρι του Βατάτζη ως Αγίου έχει συγγράψει ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης στον δίτομο Συναξαριστή του. Ο ίδιος συνέθεσε και την Ακολουθία του Αγίου Ιωάννου Βατάτζη. Στο Διδυμότειχο υπάρχει καινούργιος Ιερός Ναός στο όνομα του Αγίου Αυτοκράτορος και η Ιερά Μητρόπολις Διδυμοτείχου, Ορεστιάδος και Σουφλίου οργανώνει κάθε χρόνο τα «Βατάτζεια» με επίκεντρο την εορτή του Αγίου στις 4 Νοεμβρίου.